

PARÁDI József
Rendvédelem-karhatalom 1867–1945

Amikor felkértek a téma feltárására kezdetben egyszerűnek tűnt a feladat. Hamar kiderült azonban, hogy sokkal többről van szó, mint csupán a magyar állam, polgári kori rendvédelmi szervezetek karhatalmi teendőinek az ismertetése. A vizsgált korszakba ékelődik a Tanácsköztársaság időszaka, amely:

- a kárpát-medencei fejlődéstől lényegesen eltérő, kelet-európai ihletésű rendvédelmi struktúrát igyekezett meghonosítani;
- a Tanácsköztársaság 133 napos fennállása oly rövid volt, hogy inkább kísérletekről és kezdeményezésekről lehet beszélni, nem pedig kiforrott rendvédelmi szervezetekről és tevékenységekről.

Ebből adódóan a Tanácsköztársaság időszakát nem tekintettem vizsgálódásom tárgyának.

Az *első kérdés*, amit meg kell vizsgálnunk **a karhatalom fogalma**. Napjainkban a szakmai terminológia nem is alkalmazza ezt a kifejezést, helyette a csapaterős teendők szakzsargon terjedt el.¹

A karhatalmi jellegű rendvédelmi teendőknek a csapaterős tevékenységekre történő **szűkítése** nyilvánvalóan abból a történelmi időszakból származik, amikor – kezdetben az **ÁVH** keretében (1948–1956)², majd önálló országos testületként (1957–1972) – karhatalom elnevezésű szervezet működött az országban.³ A rendvédelem részeként a csapaterős feladatok teljesítését is minden korban és országban megoldották valamilyen formában.⁴ A csapaterős rendvédelmi feladatkörre önálló testület létrehozása és működtetése azonban kontinensünkön a kelet-európai államigazgatási modell sajátja. Megítélem szerint az abszolútus vezetésű cári birodalom rendvédelmi igényei eredményezték ezen szervezettípus létrejöttét.⁵ A cári struktúrán kifejlődő szovjet modell pedig exportálta – a szovjet típusú közigazgatási modell kelet-európai elterjesztésével – a karhatalmi testülettípust a volt Varsó Szerződés tagállamai között.

A rend fenntartása során természetesen Nyugat- és Közép-Európában is szükségessé vált időnként csapaterős rendvédelmi feladatok ellátása. E feladatokra azonban kontinensünk ezen régióiban általában nem hoztak létre külön szervezetet, hanem más már meglévő testületek feladatkörét gyarapították a csapaterős rendvédelmi tevékenységekkel. Nyilvánvalóan olyan testületek tevékenységének a gyarapítása jöhetett szóba, amelyek egyébként is alkalmasak voltak csapaterős teendők ellátására. Elsősorban a honvédelmi alap feladattal rendelkező testületek, mint például a haderő, a nemzetőrség, illetve egyes időszakokban és térségekben a polgárőrség kaphatott csapaterős rendvédelmi feladatkört.⁶

Alkalmassá volt tehető továbbá a csendőrség is csapaterős feladatok teljesítésére,⁷ bár Magyarországon a csendőrség csapaterős tevékenységeinek a folyamatos tervezésére és előkészítésére a két világháború között került sor. Kezdetben a csendőriskolák tanszázadai voltak ilyen jellegű feladatokra igénybe vehetők.⁸ Az I. vh. során kialakított csendőr zászlóaljzat a Cserny-különítmény fegyverezte le a Tanácsköztársaság alatt. Később pedig – a II. világháború kapcsán – hozták létre a rendőrségi zászlóaljakat kifejezetten csapaterős tevékenységek ellátására, ilyen volt például a Galántai-zászlóalj.⁹ A magyar állam polgári fejlődésének az időszakában az államosított rendőrségen belül hoztak létre a húszas évek kezdetén először csapaterős feladatok ellátására alkalmas szervezetet.¹⁰ A rendőrség tehát e tekintetben megelőzte a csendőrséget. Ennek oka minden bizonnyal az lehetett, hogy a rendőrség személyi állománya alkalmatlan volt arra, hogy belőlük ideiglenes csapaterős szervezeteket alakítsanak ki. A csendőrség estében azonban megoldható volt, hogy rendvédelmi csapaterős feladatok ellátására alkalmas ideiglenes szerveződések alakítsanak ki a testületben.¹¹

A Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Állami Rendőrség, majd Magyar Királyi Rendőrség szervezetében a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására is alkalmassá tett szervezeti egységek azonban a rendvédelem más részterületeinek a végzésében is részt vettek, más rend védelmi szervezetekkel, illetve az anya szervezet társ szervezeti egységeivel közösen.¹²

A rendvédelmi testületek (rendőrség, csendőrség) csapaterős rendvédelmi teendők ellátására alkalmassá tett szervezeti egységei pedig nem rendelkeztek monopóliummal a csapaterős és a rendvédelmi teendők ellátását illetően. Ilyen jellegű feladatok ellátására a haderő továbbra is igénybe vehető volt. Nem nagy gyakorisággal ugyan, de a haderő csapatait a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is bevonták a csapaterős rendvédelmi teendők ellátásába. A dualizmus időszakában a véderő részei közül a Magyar Királyi Honvédség csapatait vették igénybe a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására.¹³ A haderő alakulatainak rendvédelmi csapaterős feladatok ellátása történő igénybevételét a korabeli honvédelmi törvények tették lehetővé,¹⁴ az igénybevétel módját pedig rendeletekben és szabályzatokban rögzítették.¹⁵ A véderő rendvédelmi csapaterős feladatokba történő bevonása nem tekintendő magyar sajátosságnak, mivel hasonló volt a helyzet a környező országokban, illetve a kontinens vezető hatalmai, Németország és Franciaország tekintetében is.

A rendvédelmi csapaterős teendők azonban a vizsgált időszakban a karhatalmi feladatoknak csupán egy részét képezték. A karhatalom kifejezés tartalma sokkal tágabb volt. Lényegében ide soroltak minden tevékenységet, amely a törvényes rend érdekében alkalmazott kényszerítő eszközöket, vagy ilyen kényszer alkalmazására is alkalmas volt. Abban az esetben például ha valaki idézésre nem jelent meg és az elővezetését elrendelték, az e célra kiküldött néhány főt már mint karhatalmi személyeket nevezték meg.

Karhatalom alatt a kortársak tehát nem kizárólag a csapaterős rendvédelmi tevékenységeket értették. Karhatalmi teendőnek tartották azokat a tevékenységeket amelyek megvalósítása során fizikai kényszer alkalmaztak, vagy ilyen kényszer demonstrálása szükséges volt. Ebből adódóan a karhatalmi tevékenységek ellátására azon szervezetek voltak alkalmasak, amelyek az adott rendvédelmi célfeladat ellátása érdekében fizikai kényszer alkalmazására is jogosultak és képesek voltak. Karhatalmi feladatnak tekintették például amikor – a nagy világválság időszakában – az adótartozást behajtó végrehajtók mellé csendőr járőrt vezényeltek. Ebben az időszakban ugyanis nem ritkán a család utolsó megélhetési forrását jelentő állatállományt is elvitték az adóbehajtók, ami kiválthatta a családfők tetteleges ellenszegülését. Ennek a leküzdésére, vagy megelőzésére vezényelték a csendőröket az adóbehajtók mellé tevékenységük biztosítása érdekében.¹⁶

A csapaterős rendvédelmi teendők a karhatalmi tevékenységi kör legvégső állomását képezték, amikor más jellegű megoldások már alkalmatlanok voltak.¹⁷ Mivel a karhatalmi tevékenységnek a csapaterős rendvédelmi teendőit képező részére viszonylag ritkán került sor, ezért a rendvédelmi testületeken belül e feladatra szakosodott rendvédelmi szervezeti egységek meglehetősen későn kerültek kialakításra.

A véderő azonban – amely a csapaterős rendvédelmi teendőket hagyományosan ellátta – vizsgált időszakban teljes egészében megtartotta a rendvédelemben e feladatkörön keresztül megvalósuló részvételét, bár a haderő alakulatainak a csapaterős rendvédelmi teendők ellátásába történő bevonására ritkán került sor.¹⁸

A vizsgált időszakban tehát – a korabeli karhatalom fogalmának megfelelően – valamennyi rendvédelmi testület láthatott el valamilyen formában karhatalmi tevékenységet. Akarhatalmi tevékenységeknek a csapaterős rendvédelmi teendők ellátására vonatkozó részét már csupán azok a szervezetek gyakorolhatták, amelyek személyi állományának a felkészítése, felszereltsége, szervezete ezt lehetővé tette.

A csapaterős rendvédelmi tevékenység volt az a láncszem, amelyen keresztül a rend fenntartása érdekében – meglehetősen ritkán – egymáshoz kapcsolódtak a honvédelmi és a rendvédelmi feladatok ellátását megvalósító szervezetek békeidőben.

A *második kérdés* amellyel témánk keretében célszerű foglalkozni, hogy **mely rendvédelmi testületek vettek részt a korszak karhatalmi teendőinek ellátásában?**

E kérdést is nyilvánvalóan két részre kell bontani. Egyrészt a dualizmus és a két világháború közötti időszakra, másrészt pedig a csapaterős és nem csapaterős karhatalmi tevékenységekre.

Nem csapaterős karhatalmi tevékenységeket lényegében valamennyi rendvédelmi szervezetek elláthatott az 1867–1945-ig terjedő időszakban.

A Magyar Királyságban – az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában – állami és önkormányzati rendvédelmi testületek működtek. A rend védelme nem képezte a központi államhatalom monopóliumát. A rend fenntartására a közösség, nevezetesen az önkormányzatok és a kormány voltak hivatottak. E cél érdekében működtethettek rendvédelmi testületeket, amelyek létrehozása a közgyűlés, illetve az országgyűlés kompetenciájába tartozott. A rend fenntartásával kapcsolatos jogosultságokat és kötelezettségeket tehát nem a rend védelmi testületekre ruházták, hanem azok a testületeket működtetők hatáskörébe tartoztak. A kormányzat és az önkormányzatok a rendvédelmi jogosultságaik és kötelezettségeik megvalósítása érdekében működtették e tevékenységre szakosodott szervezeteiket. A központi államhatalom azokon a szakterületeken állított fel rendvédelmi testületeket, amelyek a kormányzat közvetlen felelősségi körébe tartoztak, illetve ahol az önkormányzatok a biztonságot nem tudták megvalósítani és országos érdek volt a közbiztonság biztosítása. Ezen szempontok mentén formálódott az a rendvédelmi struktúra, amely módosításokkal ugyan, de lényeges változtatás nélkül működött 1945-ig és amely alapjaiban máig őrzi a dualizmus kori szervezeti felépítését, bár ma már a fejlesztések mellett számos torzítást is tartalmaz.¹⁹

A dualizmus időszakban a Magyar Királyságban működő rendőri típusú rendvédelmi szervezetek létszáma mintegy 12 000 főre tehető. Állami és önkormányzati rendőrségek egyaránt működtek. Állami rendőrségnek azokat tekintették, amelyeket valamilyen minisztérium irányított és a költségvetésüket is innen kapták. Állami rendőrségként működött:

- a Fővárosi Rendőrség, melyet 1872-ben ideiglenesen, 1881-ben pedig véglegesen államosítottak;²⁰

- a Magyar Királyi Határrendőrség, amely 1906-ban kezdte el működését;²¹
- és a Fiumei Rendőrség, melyet az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának állami rendvédelmi testületei közül a legkésőbb hoztak létre.²²

Mindhárom állami rendőrség a Magyar Királyi Belügyminisztérium közvetlen irányítása alatt állt és költségvetését is a belügyi tárca biztosította.

A dualizmus kori magyar rendőrségek másik csoportját az önkormányzati rendőrségek alkották.

A törvényhatóság jogú és a rendezett tanácsú városok voltak jogosultak rendőrség felállítására. Ezen önkormányzati rendőrségek alkották a magyarországi rendőrségek döntő többségét.

Az önkormányzati rendőrségek személyi állománya csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására tökéletesen alkalmatlan volt. Ahány városi rendőrség működött, annyi féle egyenruhát viseltek az ott szolgáló rendőrök. Mivel valamennyi városi rendőrség önállóan valósította meg személyi állománya kiképzését, az oktatási anyagokban számos eltérés volt fellelhető. Ez a helyzet ugyan kedvezett a helyi sajátosságok figyelembevételének, de teljességgel lehetetlenné tette a több városra kiterjedő rendőri erőkoncentrációt. Az ilyen jellegű összpontosításnak az is gátat szabott, hogy a városi rendőrségeket az önkormányzatok saját forrásból finanszírozták, így e testületek tagjainak más városokban történő esetleges bevetése nem találkozott a helyi adófizetők és a választott előljárók egyetértésével. Az önkormányzati rendőrségek döntő többsége kizárólag oldalfegyverrel rendelkezett. Az önkormányzati rendőrségek tagjai hideg és lő oldalfegyvereiket önállóan szerezték be. Csaknem annyiféle fegyver volt megtalálható egy-egy városi rendőrségen, mint ahány rendőr a testületben szolgálatot teljesített.²³

Az állami rendőrségek egyenruházata is rendőrségenként változott. A három állami rendőrség tagjainak szakmai felkészítettsége is eltérő volt. Fegyverzetük ugyan megegyezett, de az állami rendőrök is csupán oldalfegyverrel rendelkeztek. Ez alól a Magyar Királyi Határrendőrség személyi állományának egy része jelentett kivételt 1908 és 1912 között. Ebben az időben ugyanis a határrendőrség szervezetében határrendőr őrségek is működtek. Az itt szolgálatot teljesítő legénységi állományt pedig karabélyokkal is fel szerelték. Miután azonban a határrendőr őrségek szerepét átvette a határszéli csendőrség a határrendőri őrségeket megszüntették, személyi állományukat pedig a Magyar Királyi Határrendőrség megmaradó szervezetében foglalkoztatták. E teendők eredményes ellátásához azonban már nem volt szükség karabélyokra, így azokat bevonták és átadták a Magyar Királyi Csendőrségnek.²⁴

A dualizmus időszakában a Magyar Királyság rendőrei csapaterős karhatalmi tevékenységekben nem vettek részt.

A két világháború közötti időszak magyar rendőrségeinek a helyzete némileg változott. 1919-ben a volt önkormányzati rendőrségeket államosították, ami azt jelentette, hogy közvetlenül a belügyi tárca irányítása alá kerültek és költségvetésüket is a Magyar Királyi Belügyminisztérium biztosította.²⁵ Az új testület neve Magyar Királyi Állami Rendőrség volt, ahol a korábbi fővárosi rendőrség egyenruháját rendszeresítették. A rendőrlegénységet már karabéllyal is ellátták. Ennek oka azonban nem az volt, hogy a Magyar Királyi Állami Rendőrséget a csapaterős karhatalmi tevékenységekbe bevonják. A rendőrlegénység karabélyokkal történő felfegyverzésének oka a trianoni békediktátumban rejtett. Mivel az ország számára csak 35 000 fős véderőt engedélyeztek, ugyanakkor azonban a környező ellenséges érzelű kisantant országok hadereje egyenként is többszöröse volt a Magyar Királyi Honvédségénél, az ország vezetése arra törekedett, hogy a haderőt egyben tartsa. A hadvezetés igyekezett minél több járulékos teendőt a rendvédelmi testületekre hárítani. Így például a korábban katonai feladatnak számító ipari üzemek, forgalmi csomópontok, hidak, vezetési pontok, stb. őrzése átkerült a rendvédelmi testületekhez. Emellett ahol lehetett katonai erőket is elrejtettek a rendvédelmi testületek kötelékében. A katonai ismereteket hordozó tiszti kart úgy kívánták megőrizni egy esetleges veszélyhelyzet esetére, hogy a fegyveres testületeknél igyekeztek elhelyezni a leszerelésre kerülő katonatiszteket, mert úgy gondolták, hogy katonai ismereteik ebben a környezetben amortizálódnak legkevésbé. A rendvédelmi testületek ilyen jellegű militarizálása a kisantant ellenséges magatartásának volt a következménye. A kisantant országok hadseregeinek vezérkarai egyeztették is a terveket arra vonatkozóan, hogy a Magyar Királyságot együttesen szállják meg.²⁶

A Magyar Királyi Állami Rendőrség – majd 1931 után Magyar Királyi Rendőrség – detektívtestülete azonban változatlanul csak maroklőfegyverrel rendelkezett. Karabélyt csupán a közrendvédelmi állomány legénysége kapott. Ez a személyi állomány pedig továbbra sem volt bevonható a csapaterős karhatalmi teendők végzésébe, mert:

- diszlokációja decentralizált volt;
- nem rendelkezett kellő felkészítéssel;
- az alapfeladataitól – különösen a csapaterős rendvédelmi tevékenységet igénylő közbiztonsági helyzetben – nem lehetett elvonni.

A rendőrségen belül azonban létrehoztak karhatalmi teendők ellátására is alkalmas alakulatot. Ezt a rendőri alakulatot elsősorban a fővárosi karhatalmai teendők eredményes megvalósítása érdekében kívánták alkalmazni.²⁷

Ez a rendőrcsapat – mikor nem volt szükség karhatalmi jellegű igénybevételére – a testület közrendvédelmi munkájában vett részt.

A két világháború közötti időszakban az államosított magyar rendőrség 12 000 fős létszámából 300 fő volt bevethető csapaterős rendvédelmi tevékenység elvégzésére. A terület-visszacsatolások után sem növekedett a Magyar Királyi Rendőrség azon része, amely csapaterős karhatalmi feladatok ellátására igénybe vehető volt. A koncepció ugyanis változatlan maradt. Rendőri karhatalmi alakulat alkalmazásával alapvetően a főváros térségében számoltak.

A karhatalmi igénybevétel tekintetében lényegesen eltért a csendőrség a rendőrségtől. A csendőrség a karhatalmi tevékenység tekintetében két lényeges vonásban különbözött a rendőrségtől.

Egyrészt a csendőrség katonailag szervezett örtestület volt. Ez konkrétan azt jelentette, hogy a csendőr személyében katonának minősült. Katonai rangot viseltek a csendőrök, a személyi állomány függelmi viszonyai katonaiak voltak. A személyi állomány felkészültsége tartalmazta a csapaterős karhatalmi alkalmazásra vonatkozó ismereteket. Az egyéni fegyverzet és a besorolás alkalmassá tette a személyi állományt a csapaterős rendvédelmi tevékenységben történő részvételre.²⁸

A rend védelem történetében kevésbé járatosak a katonailag szervezett örtestület megfogalmazást – amely a testületi szolgálati utasítások elején szerepelt – szokták helytelenül értelmezni. Azt hiszik, hogy a csendőrség militáris szervezet volt. Pedig a testület tökéletesen alkalmatlan volt a reguláris haderőkkel szembeni alkalmazásra. Ezt a csendőrség szervezetének egyetlen paramétere sem tette lehetővé (tűzerő, motorizáltság, hírósszekötetés, struktúra, stb.). A testületi paramétereket vizsgálva teljesen egyértelmű, hogy a szervezet rendvédelmi feladatok ellátására volt alkalmas.²⁹

Vizsgálódásunk tárgya tekintetében a csendőrség másik lényeges vonása, amely megkülönböztette a rendőrségtől a kompetenciája volt. A dualizmus-korszakbeli rendőrségek, majd a kélt világháború közötti Magyar Királyi Állami Rendőrség, illetve 1931-től Magyar Királyi Rendőrség rendelkezett önálló hatósági jogkörrel is. Ezzel szemben a Magyar Királyi Csendőrség feladatát a közigazgatási intézkedések megvalósításának biztosítása képezte. A csendőrség azonban szolgálatellátás során szembetalálta magát olyan élethelyzetekkel, amikor a közigazgatási hatóságok intelmeit nélkülözve is el kellett járnia. Ezeket nevezeték az úgynevezett rendes szolgálat körébe tartozó feladatoknak. A Magyar Királyi Csendőrség tehát olyan rendvédelmi testület volt, amelyet azzal a céllal hoztak létre, hogy a közigazgatási döntések végrehajtását szükség szerint ki is kényszerítse akár fizikai erő, kényszerítő intézkedések, végső soron fegyverhasználat által is.³⁰

Ilyen értelemben a Magyar Királyi Csendőrség alapfeladatát döntően tulajdonképpen a tágabb értelemben vett karhatalmi tevékenység képezte.

A csendőrszervezet jellegéből fakadóan tehát a karhatalmi feladatok ellátása döntően e testületre hárult. A csapaterős karhatalmi teendők ellátását is e testülettől várta a közigazgatás. A véderő csapatait általában akkor vonták be a csapaterős rendvédelmi tevékenységek megvalósításába, ha arra a csendőrség valamilyen okból elégtelennek mutatkozott.

Kezdetben a magyarországi közbiztonsági helyzet nem igényelte, hogy a Magyar Királyi Csendőrség struktúráján belül olyan szervezetet is létrehozzanak, amelynek fő feladatát a csapaterős karhatalmi tevékenység alkotta volna. A Magyar Királyi Csendőrség felállítására ugyan akkor került sor, amikor a vidék közbiztonsága siralmas helyzetbe került, azonban a testület csapaterős karhatalmi feladatokra specializált szervezeti egység létrehozása nélkül is úrrá tudott lenni a helyzeten.³¹

1881–1886-ig a történelmi Magyarország teljes területére kiterjedően kiépítésre került a csendőrség struktúrája. E diszlokációt – sok apró módosítás mellett – jelentősen egy alkalommal változtatták a dualizmus időszakában, amikor 1903-ban gyarapították a kerületek számát. A struktúra alakítások azonban nem eredményezték a szervezet létszámának lényeges változását. A diszlokációnak az egész ország területére kiterjesztése után a 12 000 főnyi létszám alig változott. A szervezet és diszlokáció módosítások a decentralizációra, a személyi állomány kedvezőbb eloszlására irányultak.³²

A két világháború között a csendőrség szervezeti felépítése csupán kis mértékben módosult. A testület létszáma is 12 000 fő maradt. Azonban az ország területe 283 000km²-ről 93 000 km²-re csökkent, az ország lakossága pedig csupán 8 millió volt a korábbi 20 millióval szemben. Mindkét időszakban azonban a Magyar Királyi Csendőrség büntetőrendészeti mutatói 90 % körüliek voltak. A testület hatékonysága csupán az első világháború időszakában mérséklődött érezhetően, amikor a személyi állomány jelentős részét frontszolgálatra vonultatták be. A haderőhöz bevonultatott csendőrök helyett a testületekhez póttartalékosokat irányítottak. Az ország közbiztonsága néhány hónapig ugyan különösebb

megrázkódtatás nélkül elviselte volna ezt a helyzetet, azonban a több évig elhúzódó háború nyomán a szolgálatból kieső csendőrök hiánya károsan befolyásolta a biztonságot.³³ A katonai szolgálatra bevonultatott csendőrök mellett a testület létszámát apasztották a tábori csendőri szolgálat teljesítésére vezényeltek is. A háború végén a csendőrség vezetői javasolták az ország vezetőinek a csendőrség megerősítését, erre azonban már nem került sor. A forradalmak során egy zászlóaljnyi csendőr koncentrációt sikerült kialakítani a szervezetben, melyet a Tanácsköztársaság alatt fegyvereztek le.³⁴

A terület-visszacsatolások nyomán gyarapították a testület létszámát 18 000 főre. Zászlóaljakat pedig a csapaterős karhatalmi feladatok ellátása céljából a II.vh. tapasztalatai kapcsán állították fel. E szervezeti egységek létrehozását elsősorban nem az ország biztonsági helyzete igényelte, hanem a várható harctevékenységek, a valószínűsíthető diverziós támadások tették indokoltá felállításukat. A csendőr zászlóaljnál a legénység sorozott állományú volt.

A két világháború közötti időszakra sem volt jellemző tehát, hogy a Magyar Királyi Csendőrség kötelékében csapaterős karhatalmi feladatok teljesítésére orientált szervezeteket hoztak létre. Elégségesnek bizonyultak az ideiglenes összevonások során létrehozott karhatalmi alakulatok alkalmazásai. A II. világháború tapasztalatai kapcsán felállított csendőr zászlóaljakat azonban már csapaterős feladatok végrehajtására hozták létre. Létszámuk hozzávetőlegesen 400 főt tett ki.³⁵ E mellett azonban megoldható volt, hogy – akár néhány ezer fő erejéig terjedően is – csapaterős karhatalmi feladatok ellátására alkalmas ideiglenes erőkoncentrációt alakítson ki a testület.

A vizsgált időszakban a magyar rendvédelem két legjelentősebb testülettípusa a csendőrség és a rendőrség volt. E két rendvédelmi testülettípust megisméjlesztő szervezetek nevezetesen a Magyar Királyi Csendőrség és a magyarországi rendőrségek képezték a magyar rendvédelmi erők döntő hányadát. A magyar rendvédelmi testületek csapaterős karhatalmi feladatok ellátására alkalmas alakulatai is e szervezetekben voltak megtalálhatók.³⁶

A magyar rendvédelemben azonban más testületek is működtek. A legkisebb szervezetek kétség kívül a képviselőházi őrség, a koronaőrség és a testőrségek (a Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség, majd a Magyar Királyi Testőrség) voltak. E szervezetek nem kaptak csapaterős karhatalmi feladatot. Tevékenységük szigorúan az alapfeladataik ellátásával kapcsolatos teendők végzésére szorítkozott.

A magyar határőrizeti szervek tekintetében – bizonyos eltérésekkel ugyan – azonban alapvetően azonos volt a helyzet a csapaterős karhatalmi tevékenységekben történt részvételt illetően, mint a korona – képviselőházi – testőrségeknél.

Mivel a dualizmus időszakában a Magyar Királyi Határrendőrségen kívül nem volt más rendvédelmi testület, amelynek alapfeladatát a határőrizet képezte, így a csapaterős karhatalmi tevékenységbe sem volt mit bevonni. Ebben az időszakban ugyanis a határőrizeti részfeladatokat a rendvédelmi testületek határmenti alakulatai látták el. A Magyar Királyi Határrendőrség pedig oly kis létszámmal és a történelmi Magyarország teljes határszakaszára kiterjedő díszlokkációval működött, hogy – a személyi állomány megfelelő felkészítése és felszerelése esetén sem – lett volna alkalmas olyan erőkoncentrációra, amely a karhatalmi csapaterős alkalmazását lehetővé tette volna. A Magyar Királyi Határrendőrség kötelékében karhatalmi feladatok ellátására alkalmas alakulat létrehozásának a gondolata fel sem merült.³⁷

A rendvédelmi testületek határőrizeti feladatokban részt vevő határmenti alakulatainak karhatalmi csapaterős feladatokba történő bevonása szintén nem merült fel, mert ezek a szervezeti egységek – a testületnek az ország belsejében szolgálatot teljesítő részéhez képest – így is többletfeladattal rendelkeztek.³⁸

A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizeti testületei ugyancsak kimaradtak a csapaterős rendvédelmi teendők ellátásából. Ebben az időben a határőrizeti erők megerősítése volt a cél. A határőrizeti szervezetek álcájában az ország katonai vezetése olyan rejtett katonai erőket igyekezett a határ mellé telepíteni, amelyek alkalmasak voltak arra, hogy legalább lelassítsák az esetleges ellenséges előrenyomulást. Ezáltal értékes időt teremthettek egyrészt a hátszaki mozgósítás számára, másrészt pedig lehetőséget teremthettek arra is, hogy – a trianoni békediktátum határmódosításai nyomán az országhatár közelébe került – ipari centrumok termelése minél tovább a honvédelem érdekeit szolgálja. Harmadrészt pedig a diplomáciai megoldás pozíciói erősödhetek azáltal, hogy nem kerültek kész helyzet elé, mivel a behatolók nem érték el egyhamar kitűzött céljaikat. Voltak olyan évek a két világháború közötti Magyar Királyság időszakában, amikor a magyar haderő $\frac{1}{3}$ -a a trianoni határokon állomásozott a határőrizeti erők rejtésében.³⁹

A magyar büntetés-végrehajtás ugyancsak kimaradt a csapaterős karhatalmi tevékenységből. A személyi állomány felkészültsége, felszerelése, a testület feladatrendszere és jogállása miatt nem merült

fel a büntetés-végrehajtási testületek csapaterős karhatalmi feladatokban történő bevonása. A büntetés-végrehajtást más – nem csapaterős – karhatalmi tevékenységekbe sem vonták be. A testület tagjainak tevékenysége a fogvatartottakkal való foglalkozásra korlátozódott.⁴⁰

A vámhivatalok személyzete sem rendelkezett fegyverrel. Ők hivatalnokok voltak. A vámhivatalok és a pénzügyőrség egyesítésére egy későbbi időpontban, a II. világháború után került sor a szovjet minta nyomán. A vizsgált időszakban a pénzügyi tárca alá tarozó független hivatalok voltak. Mivel hivatalok voltak szóba sem kerülhetett a karhatalmi feladatokba történő bevonásuk.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség a dualizmus és a két világháború közötti időszakban is fegyveres szervezetként működött a magyar rendvédelmi testületek részeként. A pénzügyőrség személyi állományát csapaterős karhatalmi feladatok teljesítésébe soha sem vonták be. A testület jogállása, a személyi állomány felkészültsége és felszereltsége ezt nem tette lehetővé. Az ország vezetői nem is foglalkoztak a pénzügyőrség esetleges csapaterős rendvédelmi alkalmazásának lehetőségével.⁴¹

A *harmadik kérdés*, amely a témakör vizsgálata során előtérbe kerül, hogy a korabeli **rendvédelmi testületek milyen arányban hajtottak végre karhatalmi feladatokat?**

Ebben a tekintetben három csoportra oszthatók a dualizmus és a két világháború közötti időszak rendvédelmi testületei.

Egyes szervezetek semmilyen karhatalmi tevékenységben nem vettek részt. Ide sorolhatók a dualizmus időszakában a testőrségek, a képviselőházi őrség és a koronaőrség, valamint a büntetés- végrehajtás testülete, melyek a két világháború közötti időszakban a határőrizeti testületekkel is kiegészültek, azaz a Magyar Királyi Vámőrséggel (1921–1930) és utódszervezetével a Magyar Királyi Határőrséggel (1931–1938), majd a határvadászokkal (1939–1945), valamint 1939-ig a Magyar Királyi Folyamőrséggel.⁴² A vámhivatalokat – mivel nem alkották a magyar rendvédelmi testületek részét, hanem fegyver nélküli szervezetként, a magyar közigazgatás szakhivatalaként működtek – a rendvédelmi testületek körében sem vettem figyelembe.

Más szervezetek kivették a részüket – a korabeli tágabb értelmezés szerinti – karhatalmi tevékenységből. Ide sorolhatóak a dualizmus kori rendőrségek, a Magyar Királyi Pénzügyőrség, a Magyar Királyi Csendőrség. A két világháború között a csoportba tartozó szervezetek száma nem gyarapodott, csupán annyiban módosult, hogy a rendőrségeket államosították. E szervezeteket a közigazgatás igénybe vehette határozataik megvalósítása érdekében fizikai kényszer vagy annak eredményes megvalósítása érdekében alkalmazhattak fizikai kényszert.

A harmadik csoportba sorolhatók azok a magyar rendvédelmi testületek a csapaterős karhatalmi teendőkre is kiterjedt. Ez megvalósulhatott ideiglenes erőkoncentráció útján, vagy a szakfeladatra specializált szervezeti egység felállításával. E csoportba tartoznak a Magyar Királyi Csendőrség és a két világháború közötti időszakban az államosított magyarországi rendőrségek is, nevezetesen a Magyar Királyi Állami Rendőrség (1919–1930), majd a Magyar Királyi Rendőrség (1931–1945).⁴³

A dualizmus időszakában mintegy 33 378 fő teljesített szolgálatot a Magyar Királyság állami és önkormányzati rendvédelmi testületeinél. Az állami és önkormányzati rendőrségeknél 12 600 fő, a Magyar Királyi Csendőrségnél 12 000 fő, a büntetés-végrehajtásnál 3 000 fő, a Magyar Királyi Pénzügyőrségnél 5 500 fő, a magyar testőrségeknél 142 fő, a Magyar Királyi Koronaőrségnél 58 fő, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrségnél 78 fő.

A korabeli tágabb értelmezésű karhatalmi teendők ellátásában sem vett részt a Magyar Királyi Nemesi Testőrség és a Magyar Királyi Darabont Testőrség 142 fős, a Magyar Királyi Képviselőházi Őrség 78 fős, a Magyar Királyi Koronaőrség 58 fős, és a büntetés-végrehajtás 3000 fős létszámú szervezete. E testületek 3278 főnyi létszáma a korabeli magyar rendvédelemben foglalkoztatott 33 378 főnek a 9,82 %-át tette ki.

A tágabb értelemben vett karhatalmi feladatok teljesítésében részt vettek a rendőrségek 12 600 fővel és a Magyar Királyi Pénzügyőrség 5 500 fővel, valamint a Magyar Királyi Csendőrség 12000 fővel. Összesen 30 100 fővel, amely a 33 078 főnyi összrendvédelmi létszám 90,18 %-át tette ki.

A magyarországi rendvédelmi testületek köréből a csapaterős karhatalmi tevékenységben a dualizmus időszakában kizárólag a Magyar Királyi Csendőrség vett részt. Ebben a testületben sem hoztak létre azonban a csapaterős rendvédelmi tevékenység megvalósítására specializálódott szervezeti egységet, hanem ideiglenes összevonások útján állítottak fel csapaterős rendvédelmi tevékenységek végzésére alkalmas provizórikus szervezeteket a szükségleteknek megfelelően. Elvileg ugyan az egész testület alkalmazható volt egy időben karhatalmi feladatokra. A gyakorlatban azonban ez kivihetetlen volt mivel a normál rendfenntartó tevékenységtől nem lehetett mindenkit elvonni. A legnagyobb mérvű erőkoncentráció, amelyet a dualizmus időszakában kialakítottak az a zászlóaljnyi erő volt. Ennek létszáma minden bizonnyal nem haladta meg a 300 főt.

A dualizmus időszakában tehát a Magyar Királyságban 33 378 főnyi létszámmal működő testületek személyi állományából 300 fő látott el csapaterős karhatalmi feladatot, amely a rendvédelmi testületek személyi állományának 0,80 %-át tette ki.⁴⁴

A két világháború közötti Magyar Királyságban – figyelmen kívül hagyva a területvisszacsatolások időszakát, amikor a rendvédelmi testületek számát is gyarapították – 36 21 fő majd miután a Magyar Királyi Vámőrséget a magyar határőrizetben a Magyar Királyi Határőrség váltotta fel, 38 445 fő látott el szolgálatot a rendvédelmi testületeknél. A terület-visszacsatolások nyomán pedig ez a létszám 53 607 főre emelkedett.

Teljesen egyértelmű, hogy a magyar rendvédelmi testületek létszáma a két világháború között – a dualizmus kori időszakhoz képest – gyarapodott. A növekedés nem csupán a létszámok emelkedésében jelentkezett, hanem abban az értelemben is, hogy a megemelt létszámú rendvédelmi testületek lényegesen kisebb területen, jóval kevesebb ember biztonságát voltak hivatottak biztosítani, mint az I. világháború előtt.

Joggal merülhet el az a feltételezés, hogy a létszámtöbbletet az I. világháború és az azt követő forradalmak nyomán meglazult közbiztonság helyreállítása érdekében a csapaterős rendvédelmi feladatok ellátására alkalmas szervezeti egységek felállítására fordították. A tények azonban ezen feltételezést csupán részlegesen támasztják alá.

A tágabb értelmezésű karhatalmi feladatok ellátásában sem vett részt a Magyar Királyi Testőrség, melynek létszáma 230 fő volt, amit a háború időszakában 450 főre növeltek, a Magyar Királyi Képviseleti Őrség 30 majd 60 főnyi létszámmal, a Magyar Királyi Koronaőrség 31 fős személyi állományával, a büntetés-végrehajtás 3000 fős létszámmal, továbbá a Magyar Királyi Vámőrség 4210 fős és utódszervezetei a Magyar Királyi Határőrség 5734, illetve a határvadászok 9475 fős létszámmal és az 1938-ig működő Magyar Királyi Folyamőrség 2420 főnyi személyi állományával.

Összességében tehát a terület-visszacsatolásokat megelőzően a létszámfejlesztés előtt 36 921 főnyi magyar rendvédelmi létszámból 9 921 fő semmilyen karhatalmi teendőt nem látott el, amely a teljes létszám 26,87 %-át tette ki. A terület-visszacsatolásokat megelőzően a megemelt létszámot figyelembe véve 38 445 fő összlétszámból 11 445 fő nem látott el karhatalmi feladatokat, mely a teljes létszám 27,76 %-át alkotta. A terület-visszacsatolások utáni 53 607 főnyi magyar rendvédelmi személyi állományból 13 016 fő nem látott el karhatalmi teendőket, amely a teljes létszám 24,29 %-a képezte.

A tágabb értelemben vett karhatalmi feladatok megvalósításában a két világháború közötti időszakban a rendőrség és a csendőrség, valamint a pénzügyőrség vettek részt. A terület-visszacsatolásokat megelőzően a rendőrség és a csendőrség II 700 és 12000 fővel, a pénzügyőrség pedig 3 000 fővel, összesen tehát 26 700 fővel vett részt a Magyar Királyság rendvédelmi testületeinek 36 921 majd 1931-től 38 445 fős létszámból a széles értelmezésű karhatalmi feladatok kivitelezésében, ami a teljes rendvédelmi létszám 72,33 %-a, illetve 69,45 %-a volt.

A terület-visszacsatolások után 53 607 főre duzzasztott rendvédelmi testületek személyi állományából a rendőrség 14 291, a csendőrség 18 000, a pénzügyőrség 4 000 fővel vett részt a széles értelmezésű karhatalmi feladatok ellátásában. Összességében a három rendvédelmi testület 36 291 főnyi létszáma a teljes rendvédelmi létszám 67,69 %-át tette ki.

A terület-visszacsatolásokat megelőzően a 12 000 főnyi rendőrség létszámból a csapaterős karhatalmi feladatokat ellátó szervezetnél mintegy 300 fő teljesített szolgálatot. A terület-visszacsatolások nyomán a rendőrség létszáma 14 591 főre emelkedett a csapaterős karhatalmi feladatokat ellátó szervezeti egység létszáma azonban változatlanul 300 fő maradt.

A Magyar Királyi Csendőrségnél csapaterős karhatalmi feladatok ellátását továbbá is a testületen belüli ideiglenes erőkoncentrációval valósították meg. Ezek az erőösszpontosítások nem haladták meg a zászlóaljnyi erőt.

A helyzet tehát annyiban változott, hogy a magyar rendvédelem történetében első ízben hoztak létre rendvédelmi testületen belül olyan szervezeti egységet amely – csupán zászlóaljnyi erővel ugyan – azonban alapfeladatként valósított meg a csapaterős rendvédelmi tevékenységet.

Ezzel megduplázták a dualizmushoz viszonyítva a csapaterős rendvédelmi erők létszámát. Ez a megduplázott erő azonban az ideiglenes erőkoncentráció mintegy 300 főjével együttesen sem haladta meg a 600 főt, amely 1931 előtt a teljes rendvédelmi személyi állomány 1,62 %-át, 1931 után pedig 1,56 %-át tette ki.

A helyzet a II. világháború során változott meg, amikor a 22 000 főre duzzasztott csendőrségi létszámból mintegy 4 000 teljesített szolgálatot – köztük sorozott csendőrök is – a csendőr zászlóaljnál.⁴⁵ Ilyen – a magyar rendvédelem történetében jelentős – létszámú csapaterős feladatok megvalósítására létrehozott állandó szervezeti egységek felállítását azonban nem a belső rend fellazulása indo-

kolta. E zászlóaljokat a II. világháború tapasztalatai alapján az ellenséges diverziós cselekmények felszámolása céljából hozták létre. A Magyar Királyi Csendőrségnél a csapaterős karhatalmi feladatok ellátásának alapfeladatával létrehozott zászlóaljak hadrendbe állításával a magyar rendvédelmi testületek 33 607 főnyi személyi állományának 4 300 főnyi része volt csapaterős karhatalmi feladatok ellátására fenntartva, amely a teljes személyi állomány 8,02 %-át tette ki.⁴⁶

Összességében tehát megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a magyar rend védelmi struktúra nem volt karhatalmi tevékenységre koncentrált, különösen nem a csapaterős rendvédelmi teendők tekintetében. Nyilvánvalóan nem merült fel annak a szükségessége a II. világháború időszakától eltekintve, hogy a közrend fenntartása érdekében néhány száz főnél nagyobb erőkoncentrációt hozzanak létre állandó jelleggel a csapaterős karhatalmi feladatok teljesítése céljából.

A vizsgált időszakban a magyar gyakorlat azt a történelmileg jól bevált és takarékos megoldást követte, hogy szükség esetén a véderő alakulatait alkalmazták nagyobb létszámú, vagy egyszerre több helyen megvalósításra kerülő csapaterős karhatalmi feladat teljesítésére, mivel ilyen helyzetek ritkán álltak elő.

A magyar rend védelemben ugyan gyarapodott a csapaterős rendvédelmi teendőkre szakosodott személyi állomány létszáma, azonban ennek ellenére – az összlétszámhoz viszonyítva – meglehetősen kevés ember foglalkoztatott a rendvédelem ezen szakágán.

A csapaterős karhatalmi tevékenységet vizsgálva megállapítható, hogy a Magyar Királyságban mindkét időszakban szilárd közbiztonság uralkodott, ahol csak elvétve vált szükségessé csapaterős rendvédelmi tevékenység megvalósítása. A magyarországi közbiztonsági helyzet nem tette szükségessé országos méretű csapaterős karhatalmi szervezet kialakítását.

A karhatalom rendvédelemben történő megjelenésének témája a magyar állam polgári fejlődésének időszakában ezzel tulajdonképpen bezárható volna. Mégis hiányérzetem támadt a téma ismételt átgondolásakor. Nevezetesen az volt az érzésem, hogy a retrospekció a jelen fogalmait, nézőpontjait vetíti ki a múltba és nem ragadja meg a korszak szakterületének objektív helyzetét, illetve a korszakokon átívelő tendenciákat. Elsősorban a Magyar Királyi Csendőrséggel kapcsolatosan keletkezett ilyen jellegű impresszióm.

Ezért témánk hatékonyabb vizsgálata érdekében egy *negyedik kérdés* vizsgálata is célszerű. Nevezetesen a magyarországi karhatalmi tevékenységben szerepet játszó két legfontosabb rendvédelmi szervezet **a csendőrség és a rendőrség szaktevékenységhez fűződő eltérő viszonyának az okait is indokolt áttekinteni.**

Tisztázni célszerű, hogy a Magyar Királyi Csendőrség milyen szervezettípust képviselt. Ennek a megközelítése elengedhetetlen a korabeli rendvédelem és annak részben a karhatalmi tevékenység értékelésekor. A Magyar Királyi Csendőrség – hasonlóan más európai csendőrségekhez – a francia csendőrség mintáját követte, annak a nemzeti sajátosságokra adaptált változatát képezte. A korabeli csendőrségek tekintetében azokban nem az eltérő vonások voltak a dominánsak, hanem az azonosságot képviselő jellemzők.⁴⁷

A csendőrségnek, mint szervezettípusnak megragadhatók a specifikumai. A csendőrség – a rendvédelmi testületeken belül – önálló testülettípus. Nem járnak közel a valósághoz azok, akik a csendőrség meghatározásakor a szervezetet a vidék rendőrségeként igyekeznek definiálni. A rendőrség és a csendőrség különbözőségének érzékeltetésekor nem elég csupán a két testület belső függelmi viszonyai közötti eltérésre és a hatósági jogkörök eltérő kompetenciára történő utalás. Ennél sokkal mélyrehatóbb a két testülettípus közötti különbség.

A csendőrségnek, mint szervezettípusnak a specifikumai a testület fejlődéstörténetében gyökereznek. A XIX. században szinte valamennyi lakott kontinensen működő csendőrség anyaszervezetének a francia csendőrség tekinthető. E testület nyolc évszázados fejlődésre tekinthet vissza, melynek során fokozatosan érte el jelenlegi állapotát. E nyolc évszázados tevékenység vizsgálata nyújt választ a csendőrség specifikumára. A csendőrséget – vagy ahogyan e szervezetet az 1778-as királyi átkeresztelésig nevezték, a Maréchaussée-t – az államot és a társadalmat alapjaiban veszélyeztető, de nem reguláris, azonban fegyveres tevékenységek felszámolására, a szokásos közbiztonsági állapot helyreállítása érdekében hozták létre.⁴⁸

Ebből adódóan kezdetben ideiglenes, majd állandó jelleggel, azaz a háborúk közötti béke idősza-
kokban is működött. A haderőtől azonban soha sem szakadt el teljesen. A csendőrség tulajdonképpen azt az űrt töltötte be, ami a haderő és a rendvédelmi szervezetek között jelentkezett. Lényegében azt a feladatot látta el, ami már nem tartozott sem a haderő, sem pedig a rendfenntartó szervezetek teendői közé. Innen származik a kettős alárendeltsége is, nevezetesen a véderő és a közigazgatási kompetenciáiba egyaránt tartozik e testület.⁴⁹

A maréchaussée feladatait kiválóan látta el. Ebből következő en történelmileg állandósuló országos igény vezetett oda, hogy a testületet országos jellegű állandó szervezetté alakították. A XIII. századtól a háborúkhöz kapcsolódóan működő szervezet a XV. és a XVI. században fokozatosan állandó és – a városok kivételével – az egész országra kiterjedő testületté fejlődött. A csendőrség későbbiek során is megtartotta eredeti alapfunkcióját. Ez azonban kiegészült azzal, hogy megelőző jelleggel igyekezett már csírájában felderíteni és felszámolni, megelőzni azon jelenségeket és folyamatokat amelyek kiteljesedésük esetén olyan helyzet kialakulásához vezethettek, amelyek a csendőrségtől az eredeti alapfeladatának a teljesítését igényelheték.⁵⁰

Mélyen gyökeredzik tehát a csendőrség tevékenységében a megelőző jellegű szolgálatellátás és a megszokottól eltérő, a rendkívüli helyzetekre való reagálás igénye és képessége.

Hiba volna természetesen abba a tévedésbe esni, hogy a francia fejlődés olyan sajátos utat járt be, amelynek következményeként egyedül itt fejlődött ki csendőrség típusú szervezet. Az igazság az, hogy az európai kontinensen – a brit szigeteket leszámítva – a polgári fejlődéssel, a francia helyzethez hasonló szituációk alakultak ki. Ezek nyomán pedig számos – különböző elnevezéssel működő – csendőrség típusú szervezet jött létre. A német nyelvterületen például a XVII–XVIII. században tartományi lovas, országúti lovas, kocsis felügyelő, tartományi vadász, stb. elnevezéssel számos – a francia Maréchaussée-hoz hasonló – szervezetet hoztak létre. E testületeket hasonló helyzetek kezelése érdekében, hasonló elven működtették. Német nyelvterületen a csendőrség típusú szervezetek első felbukkanásának a Mecklenburgban 1610-ben létrehozott „Einspaninger”-eket tekintik.

A csendőrség típusú szervezetek létrehozásának közös oka az volt, hogy vidéken a rendfenntartás korábbi szervezetei, illetve a haderő és a rendőrség típusú szervezetek sem voltak képesek a polgári fejlődés igényeihez igazodó közbiztonsági állapot létrehozására. E testületek igénybevételével a közbiztonsági állapotok javítását célzó kísérletek sorra kudarcba fulladtak.⁵¹

Hasonló helyzet zajlott le egyébként a Magyar Királyságban is a XIX. század második felében a Magyar Királyi Csendőrség felállítását megelőzően.⁵²

Mivel tehát a csendőrség típusú szervezet kialakulása nem kizárólag a francia történelem sajátosságaiból fakad, hanem Európa-szerte a polgári fejlődéshez kapcsolódóan valósult meg, felmerül a kérdés: miért a francia csendőrség terjedt el Európa, majd világszerte. A válasz rendkívül egyszerű. A francia centralizált állam-modell követendő példát jelentett a polgári fejlődés útjára lépő országok számára. E modell részeként került átadásra a csendőrség intézményének a sémája is. Az, hogy a XIX. századot a csendőrség századának is nevezik – mert oly hirtelen és nagy területekre kiterjedően vezették be ezen intézményt Európa-szerte – annak köszönhető, hogy a csendőrség kipróbált intézménynek számított, amely szervezetében, működésében egyaránt kiforrott rendszert képviselt.

A csendőrségnek mint rendvédelmi szervezettípusnak a kialakulását és elterjedését figyelemmel kísérve nyilvánvaló, hogy:

- a testület létrejött a polgári állam kialakulásához kapcsolódik;
- alapfeladata a véderő és a rendvédelmi testületek közötti rendfenntartói teendők megvalósítása, azaz a társadalmat és az államot jelentősen veszélyeztető erőszakos, fegyveres, de nem reguláris támadások elhárítása, a polgári igényeknek megfelelő közbiztonsági állapotok biztosítása érdekében;
- ezen alapfeladathoz kapcsolódóan kialakult a testület azon tevékenysége, amely még embrionális állapotában igyekezett felderíteni és felszámolni azokat a jelenségeket és folyamatokat, amelyek kedvező körülményeket teremthettek olyan helyzetek kialakulásához, amelyek a csendőrségtől az eredeti alapfeladatának az ellátását igényelheték.

A csendőrségnek, mint szervezettípus kialakulásának és alapvető céljainak vizsgálata megmagyarázza a karhatalmi tevékenységekhez a rendőrségtől eltérően megvalósuló viszonyát.

Jegyzetek:

¹ 1994/XXXIV. tv.

² ÖRY: *A Belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig.*

³ FORRÓ

⁴ PARÁDI: *Rendvédelem vagy rendészet.*

⁵ PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*

⁶ ÖRY: *A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei.*

⁷ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*

⁸ SZUT-1912.

⁹ KAISER

¹⁰ BORBÉLY – KAPY

¹¹ PARÁDI: *A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai.*

¹² Idem: *A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után.*

¹³ EGYED

- ¹⁴ 1868/XL. tc. ; 1868/XLI. tc. ; 1868/XLII. tc. ; 1912/XXX. tc. ; 1912/XXXI. tc. ; 1921/III. tc. ; 1938/XVI. tc. ; 1939/II. tc.
- ¹⁵ *Utasítás a cs. és kir. közös hadseregbeli vagy a m. kir. honvédség karhatalmának igénylésére és alkalmazására nézve. ; Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára. ; Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára. ; 8578/1929. HM. int. ; 1638/1930. HM. r. ; 1639/1930. HM. r. ; 118 041/1930. HM. r. ; 1789/1931. HM. int. ; 105 175/1931. HM. int. ; 200 013/1931. HM. int. ; 3370/1931. HM. int. ; 101 947/1931. HM. int. ; 5500/1932. HM. int. ; 108 000/1934. HM. r. ; 3370/1935. HM. r. ; 10 327/1935. HM. r.*
- ¹⁶ KAISER op. cit.
- ¹⁷ RAVASZ
- ¹⁸ Loc. cit.
- ¹⁹ PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919.
- ²⁰ A fővárosi rendőrség államosítására 1872-ben ideiglenes jelleggel, majd 1881-ben végleges jelleggel került sor.
1872/XXXVI. tc. ; 1881/XXI. tc.
- ²¹ 1903/VIII. tc. ; 91 000/1905. BM. r.
- ²² 1916/XXXVII. tc.
- ²³ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
- ²⁴ Idem: *Csendőrség a határőrizetben.*
- ²⁵ 5047/1919. ME. r.
- ²⁶ PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között.
- ²⁷ BORBÉLY – KAPY: op. cit.
- ²⁸ 1881/II. tc. ; 1881/III. tc.
- ²⁹ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.
- ³⁰ SZIKINGER
- ³¹ CSAPÓ
- ³² Loc. cit.
- ³³ REKTOR
- ³⁴ SZAKÁLY
- ³⁵ Idősebb PERJÉSI György szóbeli közlése alapján.
- ³⁶ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
- ³⁷ Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.
- ³⁸ Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása.
- ³⁹ Idem: A magyar állam határőrizete 1920-1941.
- ⁴⁰ MEZEY
- ⁴¹ KÖPF
- ⁴² Az 1921-ben létesített Magyar Királyi Folyamőrség a magyar rendvédelmi struktúra részeként 1939-ig funkcionált. Ekkor a legális rendvédelmi feladatait szétosztották a Magyar Királyi Csendőrség és a Magyar Királyi Rendőrség között. A testület pedig beolvadt a Magyar Királyi Honvédségbe. A Magyar Királyi Folyamőrség létesítésétől kezdve fedőszervezetként működött legális feladatkörét a vízi-rendészeti hatósági teendők ellátása alkotta. A szervezet rejtésében helyeztek el olyan honvédelmi erőket, amelyek fenntartására a trianoni békediktátum egyébként nem nyújtott lehetőséget. Ezek a honvédelmi erők váltak nyíltan is a véderő szerves részévé a Magyar Királyi Folyamőrségnek a Magyar Királyi Honvédségbe történő integrálásával.
- CSONKARÉTI – BENCZÚR
- ⁴³ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
- ⁴⁴ Idem: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.
- ⁴⁵ A Magyar Királyi Csendőrség fennállása során 3 ízben vett igénybe feladatai teljesítése érdekében sorozott állományt. Először a testület országos kiépítésének időszakában, második ízben az első világháború alatt a frontszolgálatra behívott csendőrök pótlására, harmadik ízben pedig a második világháború alatt a várható csapaterős karhatalmi feladatok ellátása céljából létesített csendőr zászlóaljához vonultattak be sorköteleseket. Mindhárom esetben a cél a közrend biztosítása volt. Az első világháborús bevonulás oka ugyan a háború volt, azonban a sorköteleseket a hátszágai lakosság körében kívánták alkalmazni. A második világháború során pedig a csendőr zászlóaljakat szintén a hátszágban a várható ellenséges diverziós cselekmények felszámolhatóság érdekében hozták létre.
- CSAPÓ: op. cit. ; KAISER: op. cit.
- ⁴⁶ PARÁDI: *A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái.*
- ⁴⁷ PRESZLY
- ⁴⁸ ÖRY: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei.
- ⁴⁹ PRESZLY: op. cit.
- ⁵⁰ ÖRY: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei.
- ⁵¹ PARÁDI: *A magyar rendvédelem története.*
- ⁵² 1881/II. tc. ; 1881/III. tc.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK és KISMONOGRÁFIÁK

- BORBÉLY – KAPY — BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső: *A 60 éves magyar rendőrség.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvterjesztő Vállalat.
- CSAPÓ — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannon Könyvek./
- CSONKARÉTI – BENCZÚR — CSONKARÉTI Károly – BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Dunai Flottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamőrökig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó.
- EGYED — EGYED István: *Karhatalom az önkormányzatban.* Budapest, 1912, s. n.

- FORRÓ — FORRÓ János: *A Kádár-rendszer korszaka 1956 november 1-jétől 1989-ig. A rendőr-minisztérium*. Budapest, 2001, BM Kiadó. /Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből./
- KAISER — KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannon Könyvek./
- KÖPF — KÖPF László: *Fejezetek a magyar vámigazgatás és pénzügyőrség történetéből*. Budapest, 2003, Tipico Design.
- MEZEY: *A magyar polgári börtönügy kezdete*. — MEZEY Barna: *A magyar polgári börtönügy kezdete*. Budapest, 1995, Osiris.
- ÖRY: *A Belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig*. — ÖRY Károly: *A Belügyminisztérium és szervei az egypárti diktatúrától az 1956-os forradalomig*. Budapest, 2001, BM Kiadó. /Fejezetek a Belügyminisztérium történetéből./
- PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914*. Budapest, 1984, Határőrség.
- PARÁDI: *A magyar rendvédelem története*. — PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.
- PARÁDI: *Csendőrség a határőrizetben*. — PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./
- PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918*. Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat.
- SZAKÁLY — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség*. Budapest, 1990, Zrínyi.
- TANULMÁNYOK**
- ÖRY: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle*, XXX. évf. (1982) 10. sz. 44–51. p.
- PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI. évf. (1986) 3. sz. 541–570. p.
- PARÁDI: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. — PARÁDI József: A dualizmus közrendvédelmi szerveinek jellemzői és tevékenységük tapasztalatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, II. évf. (1992) 3. sz. 21–28. p. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Trádió és korszerűség.” című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar állam határőrizete a két világháború között. — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, V. évf. (1995) 6. sz. 64–75. p. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme” című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem sajátosságai és fejlődési periódusai a második világháború előtt és után. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VI. évf. (1996) 7. sz. 80–89. p. A tanulmány korábbi változata 1995. októberében, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háborúból diktatúrába.” című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyság rendvédelme 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98–147. p. A tanulmány

- korábbi változata 1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre.*” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: Rendvédelem vagy rendészet. — PARÁDI József: Rendvédelem vagy rendészet. *Rendészeti Szemle*, XLIX. évf. (2001) 2. sz. 97–108. p.
- PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. — PARÁDI: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)* XI. évf. (2005) 13. sz. 84–96. p. A tanulmány korábbi változata 1998 februárjában, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által rendezett tudományos rendezvénysorozat első szimpoziumján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. — PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XV. évf. (2008) 18. sz. 98–112. p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században.*” című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- RAVASZ — RAVASZ István: A Magyar Királyi Honvédség karhatalmi alkalmazásának szabályozása a Horthy-korban. *Hadtörténelmi Közlemények*, CXIX. évf. (2004) 1. sz. 269–284. p.
- SZIKINGER — SZIKINGER István: A rendvédelmi jog szabályozása a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 187–198. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

REGISZTRÁLT KÉZIRATOK

- PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció. (ELTE-BTK). Budapest, 1984.
- PARÁDI: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés. (MTA). Budapest, 1990.

SZABÁLYZATOK

- Utasítás a cs. és kir. közös hadseregbeli vagy a m. kir. honvédség karhatalmának igénylésére és alkalmazására nézve.* — *Utasítás a cs. és kir. közös hadseregbeli vagy a m. kir. honvédség karhatalmának igénylésére és alkalmazására nézve.* Budapest, 1906, s. n.
- Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* — *Ideiglenes utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* Budapest, 1922, Honvédelmi Minisztérium.
- Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* — *Szabályzat a karhatalmi szolgálat ellátására a m. kir. honvédség számára.* Budapest, 1942, Honvédelmi Minisztérium.
- SZUT-1912 — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1912, s. n.

JOGSZABÁLYOK

- 1868/XL. tc. a véderőről. — 1868/XL. tc. a véderőről.
- 1868/XLI. tc. a honvédségről. — 1868/XLI. tc. a honvédségről.
- 1868/XLII. tc. a népfelkelésről. — 1868/XLII. tc. a népfelkelésről.
- 1872/XXXVI. tc. — 1872/XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- 1881/II. tc. — 1881/II. tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.
- 1881/III. tc. — 1881/III. tc. a közbiztonsági szolgálat megszervezéséről.
- 1881/XXI. tc. — 1881/XXI. tc. a Budapest fővárosi rendőrségről.
- 1903/VIII. tc. — 1903/VIII. tc. a határrendőrségről.
- 1912/XXX. tc. a véderőről. — 1912/XXX. tc. a véderőről.
- 1912/XXXI. tc. a honvédségről. — 1912/XXXI. tc. a honvédségről.
- 1916/XXXVII. tc. — 1916/XXXVII. tc. a fiumei m.kir. állami rendőrségről.
- 1921/III. tc. — 1921/III. tc. az állami- és társadalmi rend hatályosabb védelméről.
- 1938/XVI. tc. — 1938/XVI. tc. az állami rend megóvása végett szükséges büntetőjogi rendelkezésekről.
- 1939/II. tc. — 1939/II. tc. a honvédelemről.
- 1994/XXXIV. tv. — 1994/XXXIV. tv. a rendőrségről.
- 5047/1919. ME. r. — 5047/1919. ME. r. a rendőrségek államosításáról.
- 91 000/1905. BM. kr. — 91 000/1905. BM. kr. valamennyi törvényhatósághoz Fiume város kivételével, a határrendőrségről szóló 1903/VIII. tc. életbe léptetéséről és végrehajtásáról.

- 1638/1930. HM. r. — 1638/1930. HM. r. az országos karhatalmi készütségbe helyezésről és az országos karhatalmi összevonásról szóló 8578/1929. HM. intézkedés módosítása tárgyában.
- 1639/1930. HM. r. — 1639/1930. HM. r. az 1638/1930. HM. rendelet módosítása tárgyában.
- 118 041/1930. HM. r. — 118 041/1930. HM. r. nagyobb tömegmozgalmak esetén a karhatalmak feletti egységes vezetés tárgyában.
- 108 000/1934. HM. r. — 108 000/1934. HM. r. a karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozása tárgyában.
- 3370/1935. HM. r. — 3370/1935. HM. r. reáliskolai nevelőintézetek növendékeinek karhatalmi alkalmazása tárgyában.
- 10 327/1935. HM. r. — 10 327/1935. HM. r. választások alkalmával a karhatalmak kirendelése tárgyában.
- 8578/1929. HM. int. — 8578/1929. HM. int. az országos karhatalmi készütségbe helyezésről és az országos karhatalmi összevonásról.
- 1789/1931. HM. int. — 1789/1931. HM. int. a karhatalomról.
- 3370/1931. HM. int. — 3370/1931. HM. int. a karhatalomról.
- 101 947/1931. HM. int. — 101 947/1931. HM. int. a karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozásáról.
- 105 175/1931. HM. int. — 105 175/1931. HM. int. a karhatalomról.
- 200 013/1931. HM. int. — 200 013/1931. HM. int. az országos karhatalmi készütségbe helyezésről és az országos karhatalmi összevonásról.
- 5500/1932. HM. int. — 5500/1932. HM. int. a karhatalom kirendelésének, erejének és alkalmazásának szabályozásáról.

Technikai rövidítések a jegyzetekben

- BM = belügyminiszter
 HM = honvédelmi miniszter
 ME = miniszterelnök
 int. = intézkedés
 kr. = körrendelet
 r. = rendelet
 tc. = törvénycikk
 tv. = törvény